

GOSPODARSTWO (269) *sb n*

gospodarstwo (264), **gospodarztwo** (5) [prawdopodobnie wymowa: gospodar-źstwo];
gospodarstwo : gospodarztwo *SarnStat* (17 : 5).

Wszystkie o oraz a jasne (w tym w a 5 r. błędne znakowanie).

sg N gospodarstwo (48). ◇ *G* gospodarstwa (82). ◇ *D* gospodarstwu (8). ◇ *A* gospodarstwo (42). ◇
I gospodarstw(e)m (29); -(e)m (28), -ęm (1); -(e)m :-ęm *ActReg* (1 : 1). ◇ *L* gospodarstwie (33). ◇
pl N gospodarstwa (7). ◇ *D* gospodarstw(o)m (1). ◇ *A* gospodarstwa (18). ◇ *I* gospodarstwy (1).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII – XIX w.

1. *Określona społeczność; sprawowanie w niej rządów, zarządzanie wspólnym majątkiem, dozór* (12) :
tá y Pyetrowi ná to powłfechne gořpodárřtvo władzą przez ducha S. zellał. *KromRozm III M5*; Noe
panem zyemłkim będąc ná ten czas/ Krolem/ Káplanem/ y Kłiążęciem/ poczynął gořpodárřtvo
pirwřze *BielKron* 5v, 1; A Bernárdyn był nád nimi iáko Stárořtá/ ktore^{mv} Stářřzy bráctwá/ klucze y
wřzytko gořpodárřtvo zlecił. *Skarřzyw* 461; *KmitaSpit* C4v.

gospodarstwo czego (4): Co nic inego nyebyło/ yedno iř mu gořpodárřtvo wřřřtko tego to
kroleřtwá nyebyełkyego ná żyemi/ to yeřt kořcyoła řwego poruczył *KromRozm III M4v*.

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwo poczynać (2), *poruczyć* (3), *zlecić; bawić (się)*
gospodarstwem (2); *gospodarstwo zaczyna się*.

Wyrażenie: »gospodarstwo kościelne« [szyk 1 : 1] (2): A potym zezwawřzy káplanow/ y mieřczán/
znowu mu gořpodárřtvo kořcielne poruczył: dáiac mu moc y władzą ná wřřřtki dobrá kořcielne
Skarřzyw 171, 171.

Szeregi: »gospodarstwo, (i) szafarstwo« (2): Apořtołowie řwięci/ niehcąc řie báwić tym
gořpodárřtwem y řadnym řzáfárřtwem/ [...] zebráli do řiebie ono zgromádzenie řwięte *RejPos* 23;
BudNT m4 *marg*.

»zwierzchowny porządek a gospodarstwo« (1): BArzo pożyteczná ten Přalm w łobie ma náukeř/
iř w rzeczy pořpolitey y w káždym nářřym zwierzchownym porzáfkuá gořpodárřtwie/ nářře ty pilne
řtáránia nie mogá być dořkonáłe *LubPs* cc5v.

W przen [czego] (1) :

Szereg: »gospodarstwo a szafarstwo« (1): Apořtołowie řwięci/ [...] widząc iře to byłá
rzecř potrzebnieyřza/ áby byli báwili ludzi gořpodárřtwem á řzáfárřtwem onych wiecznych á
niełkończonych řkárbow kroleřtwá niebiełkiego [...] zebráli do řiebie ono zgromádzenie řwięte *RejPos*
23.

2. *Stan posiadania prywatny lub ogólny, dobra materialne; dostatek; nadmierne gromadzenie bogactw*
(31) : *RejPs* 160v; Yákoř tedy w vmyřlech ludzi tych tá řádza zárořdziłá řie/ že nie wyęcey
nye rořkollřuye [...] yedno pyenyádze myeć/ řkárby gromádzić/ imyoná kupowác/ gořpodárřtwá
nábywác. *GliczKsiąř* M5; iř ludzie s pokoiá w grzechy rozmáite řie wdawáli/ zwłářczá w łákomřtwá
to dřiř zowá gořpodárřřtwem *BielKron* 416v, 94v, 376; Drudzy do Gořpodárřtwá wřřřtkę myřł
řkłónili/ A w pieniádzách nawyřřzé dobro połóżyli. *KochZg* A3v; Opuřciwřzy wczefnořci domowe
y gořpodárřtwá zbythnie/ y řwary o Wiáre nie potrzebne/ obroneř táká řtánowić/ křthoraby byłá
pożyteczná Rzeczypořpoli: *BielSpr* 76, 3v; *WujJud* A3v; *BudBib Iob* 6/22; á co mieřřac czřerey ich

chodziło/ po dochody kłaźtorne/ do innego imienia/ ktore ten kłaźtor miał opodal/ kilá dni drogi: opátruiać tefz gośpodárstwo ku żywności bráćiey. *SkarŻyw* 183; *BielRozm* 8; *GostGospSieb* +4; tედym tu confignował té Státuty, áby w kupie wśyftko śnádnieý obáczyć fie to gośpodárstwo Koronné mogło. *SarnStat* 517; Gośpodárstwá częśći. *Familia*. Paźé. Drzewá. Łáki. Myśliftwo. Oborá. Polá. Bárci. Wody. Hándle. *SarnStat* 552; ART. XII. o rzeczách przeciwnych gośpodárftwu. *SarnStat* 644, 520, 672, 673, 684, 699, 1278.

gospodarstwo czego, czyje (3): Wypifáwśy perśony ku gośpodárftwu należácé, y o pożytkách gośpodárztwá tutecznych kráiow: iáko łá lády, lásy, y inné drzewá. *SarnStat* 667, 520, 644.

gospodarstwo z czego (2): Bo to drugie pożytki gośpodárztwá tuteczného z łák. *SarnStat* 671, 677.

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwo nabywać; w gospodarstwo sobić się; gospodarstwem opatrzyć; gospodarstwo koronne, zbytnie.

Szeregi: »gospodarstwo i dochod« (2): W Miáftach gośpodárftwo y dochod rzemiośłá nawiętfzy/ młyny/ tárgi/ iármárki/ cłá *GostGosp* 140; *SarnStat* 644.

»gospodarstwo i (a) dostatek« [szyk 2 : 1] (3): Kędy fie też okázuie w lámych gośpodarzoach pychá/ zbytki/ márná pompa/ co dziś dośtátkiem á gośpodárftwem zowá. *LubPs* X2v; *PowodPr* 18, 19.

3. *Gospodarność, zapobiegliwość, mądrość i oszczędność w zarządzaniu czymś; frugalitas Mącz; oeconomice, privatae vitae ratio, prudentia domestica, scientia rei familiaris Cn* (9) : *RejPs* 120v; *Mącz* 143d; *WujJudConf* 208v; Tymże obyczáiem w gośpodárftwie ślufzny porządek mieć máią rodzicy/ áby názbyt fzczódrymi ábo názbyt fkapymi nie byli. *RejPosWstaw* [41²]; *BielSjem* 7; Pánu wielkiemu/ to gośpodárftwo napotrzebnieýfze y pierwśze/ rozchod áby nie vprzedzał dochodu *GostGosp* 1, 1; Y gośpodárftwá vczá nas też zgołá/ Mrowká y Pźczołá. *KlonFlis* E3v.

Szereg: »gospodarstwo a pilność« (1): A to co męśczyzná śiła/ á dzielnościá fwoiá máietności przybáwi/ to biağłowá gośpodárftwem/ á pilnościá/ w dobrej mierze záchowa *GórnDworz* X6v.

4. *Każde wyspecjalizowane zajęcie, konkretne działanie, zakres obowiązków* (36) : Gdi fie nalepiey zbierzefz/ná fwe gośpodárftwo/ Przekázi niemoc y śmierc *BielKom* B2; *RejWiz* A5v; Był też ten obyczáy/ iż też káżdá ołoba męśczyznia byłá popifána w kfięgi krolewśkie/ czym fie kto obchodził á iáko fie śpráwował ná śwym gośpodárftwie. *BielKron* 9v; y poczył fie thám Lech fundowác ná rozmaíte gośpodárftwá *BielKron* 318, 95, 95v, 449; *GórnDworz* li4; Abowiem kto przegłáda pokoy Rzeczypośpolitey/ śilnego fie to gośpodárftwá imie *RejZwierc* 141; S kádby fie wśyftkie ftany záfwe bogáciły Przes gośpodárftwá/ A nie przes łgárftwá *MycPrz* I [C]2; Ktemu/ iż częśtokroć mieyfcá té ktore do káżdego inného gośpodárftwá máło áłbo nicby fye przygodzić niemogły do Stáwów bywáią Więć nápośobnieýfzé *Strum* A3; Nárybiáią fobie Stáwy po śwéy woli iákimi kolwiek chçá/ y tám to ich nawiętfzé gośpodárftwo. *Strum* P3v, A2v, A3, A3v, B5, O3, P2v, Q4v; bo Dworká ma ołobno fwe gośpodárftwo vkázác/ dańnych z nim nie mieśzáiác. *GostGosp* 106, 112; prze niebo y gwiazd rozná śpráwę/ rozne ciáłá/ rozne obyczáie/ zátym y rozne roznych potrzeb gośpodárftwá bydź muřą. *GostGospSieb* + 3v.

gospodarstwo czego (1): Ale v nas w Polźce/ że tho ieft nie dawné Gośpodárftwo/ Stáwów budowánia/ y Karpiámi ie Rybienia: tedy iefzçze nie mogá być ták śpośobni *Strum* P4.

gospodarstwo (o)koło czego (4): StryjKron 6; Vrządnik kędy nád rzeką iest/ ma ná Wiofnę łczubłętá/ kárpiętá/ y włzeláki drob łowić/ á łtawy tym rybić: zwłázczá kędy gołpodárftwá około mnożenia ryb niemáłz *GostGosp* 100. Cf »gospodarstwo około rolej«.

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwa jąc się, (na)uczyć (3); gospodarstwo czynić, mieć, okazać (ukazać) (2), opatrzać, wynajdować, zacząć; na gospodarstwo fundować się, zebrać się; na gospodarstwie sprawować się.

Zwrot: »około jakiego obierac się gospodarstwa« = *czym się zajmować, z czego żyć (1):* á náuczył bráciá/ gdy ich będye pytał Krol około iakiego łie obieráią gołpodárftwá/ áby rzekli/ iestefny páłterze owiec *BielKron* 18.

Wyrażenia: »domowe gospodarstwo« = *prawdopodobnie hodowla i przetwórstwo (4):* bo plenne pieniądze z domowego gołpodárftwá/ á z łádáczego názbierác może *GostGosp* 132.

»gospodarstwo (o)koło rolej, rolne« = *agricolatio Mącz; villicatio Calep* [szyk 2 : 1] (2 : 1): Prudens agricolationis vir, Vmieyáci łie obeysć/ s rolnym gołpodárftwem. *Mącz* 328b; á z bydláth ludzie podziáłác: pokazać im małżeńłtwo: więc gołpodárftwo około roley *GórnDworz* Kk5v; *Calep* 1124a.

Szeregi: »gospodarstwo i (takież) rzemiosłó« [szyk 1 : 1] (2) : *BielKron* 4v; Ty Chamie orz rolá/ y inłzym Gołpodárftwom/ y Rzemiosłom przyłtoyne potrzeby odpráwuy *StryjKron* 6.

»gospodarstwo i służba« (1): Dworká ma prołić áby iá wpiłano w Inwentarz kiedy przyłtawa: áby okazáł w rok/ áłbo kiedy odłtawa/ gołpodárftwo y służbę/ iáko y Vrządnik. *GostGosp* 18.

Iron (1): Ty [*Merkury*] go vczyłł czuynołł/ y teź gołpodárftwá/ Do zamkow ingyrichtowych trefne^{so} łłofárftwá. *KlonWor* 2.

W przen (2) : iź to iest nápilnieyłze łtáránie iego [*czarta*] á náwięłłzé gołpodárftwo iego w they ofiáđłłłci twoiey/ áby mnozył łłopoty/ rołterłd/ á niezgody miedzy włzytkimi łtany ná zyemi *RejPos* 333v.

gospodarstwo o czym (1): Potrzebnieyłze gołpodárftwo o zbáwieniu/ niź o tym łwiece. *RejPos* 23 marg.

5. *Dom z rodziną i służbą oraz wszelkimi sprzętami, inwentarzem i nieruchomościami; prace związane z jego codziennym funkcjonowaniem; zapewnienie bytu (często o życiu i pracach wiejskich: uprawie i hodowli); oeconomia Mącz, Calep; res (domestica a. familiaris) Mącz, Cn; aedes culturae, domestica administratio, familia, haereditas, studium agriculturae Mącz; rusticatio, privata vita Cn (180) :* Vcz łie w łwym domu dobre^{so} gołpodárftwa. *BielŻyw* 11; Ale iestli żonę dla gołpodárftwa á dla przygody niemoci poymuiemy, lepiey to wierny łłżebnik zrzádzi niźli żona *BielŻyw* 110, 109, 169; *KromRozm I* Lv; Nychayżeby dom był od gołpodárftwá/ á łzkołá od rozumu á mąđrołłci. *GliczKsiąź* L, L, P2v; Ano iuź gołpodárftwo/ iuź włzytki pożytki/ Zycłliwie opátruiá iuź wełpołek włzytki. *RejWiz* 42v; Rozdzyáł piąty [...] o ożenienu/ y o wychowániu dzyathek/ y o gołpodárftwie á powinnołłci dobrego człowieká *RejWiz* 45v, 32v, 56 [3 r.], 92 [2 r.], 192, Cc5v [2 r.], Cc7v; *RejZwierz* 73, 136, aa3; Kthorzy z więźienia wylzedłzy poczęłi robić/ łiac/ orác/ kopác/ y gołpodárftwem żywnołłci nábywác/ opułciwłzy kozáctwo łupieźne *BielKron* 371, 87v, 131v, 340v [2 r.]; Ale łie tam ozywa ieden miedzy wami/ Mieniác/ ilź gołpodárftwo Polłkę z bogaciło *KochSat* A3, C2v; *KwiatKsiąź* Cv; *Columen familiae*, Podporá rzeczy domowey/ to yełt ná kiem gołpodárftwo leży. *Mącz* 60c;

Habes uxorem in rerum domesticarum administratione valde exercitatam, Małż żonę ku wiedzieniu gośpodarstwa wielmi ćwiczoną/ vmieyętą. *Mqcz* 222c, 8b [2 r.], 73b, 117c, 144c, 152c (25); Wól á Zóná/ lą przednieyfsze rzeczy w Gośpodarstwie ftáteczného człowieká *OrzQuin* P4, Y3v; iż Duch s. ták był wtwardził myśli ich/ [...] iż y bogáctwá fwe/ y gośpodarstwa fwe/ j wśzytko dobre mienie fwe byli opuścili *RejPos* 23; A ácz trofzkę pomoże [czart] do márnego názbieránia onego/ áby sie rozmnáżály s tego ty złościwe figle/ á ty nierządne gośpodarstwa iego/ ále sie to wnet iáko plewy wśzytko prętko rozleci *RejPos* 115; á ci bogacze ktorzy sie ośádzili wfiámi/ zónámi á gośpodarstwy fwoiemi/ [...] nie tylko áby sie thám cífnąc ábo ísc mieli/ ále áni tám pozrzá. *RejPos* 160, 115 [5 r.], 134, 159v, 202v, 264 (18); Bo sie tám náuczyłz gośpodarstwa/ bo sie iuz fwym ftanem thám/ nie ináczey iáko we wśi gośpodarsthwem/ muśilz opiekác. *RejZwierc* 26; bo thák w żywocie fwym iáko y w gośpodarstwie iáko iednę godzinkę vpuścilz iuz sílá vpuścilz *RejZwierc* 108; Pániey gośpodarstwo. *RejZwierc* 109 marg; Ielienne rofkośzy y gośpodarstwa. *RejZwierc* 109v; Nuż náchodziwśzy sie po fwym pobożnym gośpodarsthwie/ iuz theż tobie w ciepłey izbie vfiędzielz *RejZwierc* 111v, Bv [3 r.], 12v, 31v, 32, 106 (25); *WujJud* B7, 209; *Strum* R, R3v; Acz teraz gośpodarstwem káždy sie z nich báwi/ Ale gdy o potrzebie namniey co vczuią/ Wierz mi prętko w gromádę názy sie fzykuią. *PaprPan* E4v; Proznuiące/ leniwe/ o rolą y o gośpodarstwo niedbáiące nápráwiłby *ModrzBaz* 20v; niechby gośpodarstwa pátrzył/ á czeladkę wśzytkę w powinności ich zádzierzawał. *ModrzBaz* 36v, 97; *SkarJedn* 358; Iam chciál áby byłá w gośpodarstwie ośtroźnieyfszá/ á oná byłá w wierze gorętszá. *SkarŻyw* 141, 55, 335; *ZapKościar* 1580/10; Kto z gośpodarstwa/ á kto zás z wyfługi Zbierze pieniądze: y z kupiectwá drugi: Iefli fye zóná nieprzyłóży ktemu/ zginác wśzytkiemu. *KochPieś* 42; *BielRozm* 9 marg; *ActReg* 4v [2 r.], 138; *Calep* [725]a; Gośpodarstwo práwe/ dobrze śiac wśzelkie náśienie/ ták w polu iáko ná ogrodzie/ w oborze bydłá dośc. *GostGosp* 4; Oborá pierwfzy fundámnt gośpodarstwa/ Ziemiáninowi álbo Oracźowi rządnemu, *GostGosp* 6, 4, 6, 8, 30, 66 (14); *GostGospSieb* +2 [2 r.], +2v, +3, +3v [2 r.]; wśzákże iż częśtokróć przydawa sie/ że niektorzy zániedbáwáiąc gośpodarstwa y dobréy fpráwy domów wlálnych y dóbr dziedzičných nie ftáriá sie/ áby popráwowáli *SarnStat* 594; A ktemu rzeczy wśzytki ku żywności gośpodarstwa wlálného fzláchetckiego [...] wolno íśdz máią *SarnStat* 1234, 594, 645, 667, 1132, 1222, 1270; Iako ptástwa gośpodarstwu fzkodliwego/ dotyla zbywamy páfzániem / ftráfzydlámi/ sídlámi/ y zbierániem z gniazdá/ áz gdy to nie pomoże/ y láme gniazdá ich rozmiátamy. *PowodPr* 27, 62, 71; *SkarKaz* 423b; *PaxLiz* Bv, E2v, E4v; *KlonWor* 48.

gospodarstwo około kogo (2): Y znamy tákowe ośoby lácnieyfsze byc ku fłuzbie Bożey niźli te/ ktorzy fpráwámi wlálnemi ábo gośpodarstwe^m około czeládzi bywaią rozerwáni. *WujJudConf* 209v, 212.

gospodarstwo nad kim (1): o dobrym gośpodarstwie nád czeladką *SkarKaz* 419a. *Tytuł* (2): *GostGosp kt*; ktore [książki] on Inwentarzem domowym/ á drudzy Gośpodarstwem zwáli. *GostGospSieb* +2.

W charakterystycznych połączeniach: gospodarstwa doglądać, jác się (2), *(na)uczyć się* (3), *patrzeć* (*patrzeć, patrzyć*) (4), *pilnować (być pilen)* (6), *podpomoc, uży(wa)ć* (4), *zaniedbawać; gospodarstwo dzierżec, miec, odprawić, opatrować, opuścic* (4), *poruczyć, rozczác, rozmnáżac (pomnożyć)* (2), *sposobic, sprawowac, stracic, wieśc* (3), *wychwalać; (za)bawic się (zabawiony) gospodarstwem, około*

gospodarstwa (4); *gospodarstwo cudne, czarta, dobre, jesienne* (4), *kmiece, leniwe* (2), *misterne, nadobne, nędzne, nierządne, paniej* (2), *pańskie, pilne, pobożne* (3), *pomierne* (2), *potrzebne, prawe, przednie, skąpe, słuszne, snadne* (2), *szlacheckie* (2), *własne* (3); *gospodarstwa doskonałość, fundament, grunt, sprawowanie, sztuka, wiedzenie*.

Wyrażenia: »domowe gospodarstwo« = *ager Modrz* [szyk 4 : 3] (7): Obyczaj ludu Hifzpáńfkiego ieft ten: Zony gofpodárftwá domowego pátrzą *BielKron* 280v; *RejZwierc* 110, 110v; *Strum* Q4; mařz mu w domowym gofpodárftwie wiernie pomagać *KarnNap* G2; *ModrzBaz* 32; *CzechEpPORz* *3v.

»niderlandskie gospodarstwo« (1): ták/ że tylko to czytáiąc/ byle bárzo ořpáłym á zápiłym nie był/ może Niderláńdkiego gofpodárftwá nie widząc domowym bárzo dobrze dom rozmnożyć. *GostGospSieb* +3v.

Szeregi: »oractwo (a. oranina) a (i, abo) gospodarstwo« = *agricultura, res familiaris Modrz* [szyk 3 : 1] (4): *Culturae servire*, Orániny á gofpodárftwá pilnować. *Mącz* 388c, 45d; *ModrzBaz* 116; Drugie rzemieřlá ábo zabawy łá *Liberales*, aut *liberalibus quám proximae*: bo kondycyey Szłácheckiey nie deroguią. Iáko ieft żołnierřtvo/ oráctvo ábo gofpodárftvo/ myřliřtvo *KlonFlis* A2v.

»gospodarstwo i rząd domowy« (1): Lecź ktoby řwey/ w tey mierze/ niechćiał trofkác głowy/ O wřzyřtko gofpodárftvo/ y o rząd domowy/ Może beřpiecznie kupić do domu te księgi *GostGospGroch kt*.

»rzecz domowa, (albo) gospodarstwo« (2): gdyź ieft rzecz ořobna/ iednemu należąca/ ktorą włáfnym imieniem zową/ Rzeczą dornową/ álbo gofpodárftwem [*res familiaris ac domestica*]/ á do te^{go} należy/ áby oná czeładz y wřzyřtcy domownicy weřpołek żyli/ á do káźdey potrzeby ábo roboty ku pożywieniu należącej řpolnie łobie pomagáli *ModrzBaz* 2v; *GórnRozm* K.

»gospodarstwo abo sprawy domowe« (1): To pewna/ że řie niewiářty do káździe vrodźiły: y on [...] dawa znác/ że im gofpodárftvo/ ábo řpráwy domowe [*rerum domesticarum curam*]/ nie Rzeczyřpolitey máią być zlecone. *ModrzBaz* 49.

W przen (3) : iź mu tego iego gofpodárftwá řwiętego nic więcey nie miáło řłowác á thárgác/ iedno then nieřláchetny kákol/ rořterk á niezgodá miedzy wiernemi iego. *RejPos* 333v, 53v; Robotne řřczóły w vlu řzemrzą/ kiedy wodzá Nowego oglądáły/ á chęć nářtápiłá Od máćior řie wnořić/ y nowe zacźynác Gofpodárftvo *KochOdpr* B4v.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (1) : *Refectus*, Pořilenie teź Gofpodárftvo. *Mącz* 116b.

Synonimy: 1. *řzafarřtvo*; 2. *bogactvo, czynřz, dobro, dochod, dostatek, dzierźawa, imienie, intrata, majętnořć, mienie, moźnořć*; 3. *řilnořć*; 4. *řzemiořlo, řlůźba*; 5. *oractvo, oranina*.

Cf **HOSPODARSTWO**